

ANADOLU KÖY HALILARINDA MOTİF VE KOMPOZİSYON ÇÖZÜMLEMELERİ

Aydın UĞURLU – Servet Senem UĞURLU*

ÖZ

Anadolu köy halıları ve göçebe yaşamında dokunan halılar incelendiğinde; dokumacıların inanç, kutsallık, yaşam, yaşadıkları çevre bağlamında oluşturdukları önemli ve belirli özellikteki motifleri halılarda kullandıkları görülmektedir. Bunların temelini, yaşadıkları ortamlar, karşılaştıkları olaylar ve kullandıkları nesnelere oluşturmaktadır. Bu nesnelere ise tarihi ve güncel olabildiği gibi soyut, sembolik ve organik olmaktadır. Anadolu halılarındaki motiflerin daima kare, dikdörtgen, üçgen, altıgen, sekizgen, paralelkenar gibi geometrik alan içerisine yerleştirilerek geliştirildikleri kolaylıkla anlaşılmaktadır. Bu temelde oluşturulmuş motifler, Anadolu köy halılarının orta alanlarının çeşitli kompozisyon değerlendirmeleri ile kenarsularında kullanılmıştır. Bu motifleri oluşturan, geliştiren ve dokuyanların ellerinde ne kâğıt ne de kalem bulunmaktadır. Elleri ise eskiden kalma halı örnekleri, ayna ve taksimsatsız cetvel olan bu insanlar, yaratıcılıklarını orijinal sanat bağlamında oluşturmuşlardır. Ayrıca bunların görselleştirilmeleri ise; düzlem geometri bağlamında dikey, yatay ve diyagonal yönlerde oluşturularak yapıldığı görülmektedir. Anadolu köy halıları incelenirse; halının desenleri yönünden orta alan ve kenarsuları ile oluşturulan iki temel bölümden oluşturulduğu görülür.

Oğuz boylarından Türkmen ve Yörüklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya aktardıkları motifler, sadece süsleme öğesi ya da estetik bir eleman olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü onları tek boyuta indirgemek içlerini boşaltmaktan öteye gitmeyecektir. Toplumun ortak anlam yüklediği sembolik motif, renk ve anlamlar; geçmişten günümüze ulaşan ve kullanılan geleneksel biçimlerin kökenleri ve bunların yüzey değerlendirmelerinin geometrik açıklamaları, görüldüğünden farklı anlamlar taşıyan ikonografik motifler olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu köy halıları geometri, halk bilimi, sanat tarihi, toplum bilimi gibi farklı görüşler yanı sıra bazen ideolojik yönlü çözümlenmeler ile motif ve desen kompozisyonlarındaki düzen ve simetri öğelerinin açıklamaları yapılmaktadır.

Bu çalışmada, Anadolu köy halılarında kullanılan motiflerin oluşturulmasında temeller araştırılacaktır. Ayrıca bu halılardaki motif ve kompozisyon çözümlenmeleri geometrik temelle incelenerek açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Geometri, Halı, Motif, Kompozisyon, Anadolu Halıları.

*Prof. Dr.- Dr. Öğr Üyesi - Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü / Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü
e- posta: aydinmsu@hotmail.com - senem-ugurlu@windowslive.com / ORCID: 0000-0002-0468-8522 / 0000-0001-8492-3459
Makale Türü: Araştırma Makalesi / DOI: <https://doi.org/10.32704/akmbaris.2022.171>
Makale Gönderim Tarihi: 01.06.2022 / Makale Kabul Tarihi: 26.12.2022

ABSTRACT**ANALYSIS OF MOTIF AND COMPOSITION ON ANATOLIAN VILLAGE CARPETS**

When the Anatolian village carpets and the carpets woven in the nomadic life are examined; It is seen that weavers use important and specific motifs that they have created in the context of belief, sanctity, life, and the environment they live in. The basis of these are the environments they live in, the events they encounter and the objects they use. These objects, on the other hand, can be historical and contemporary as well as abstract, symbolic and organic. It is easily understood that the motifs in Anatolian carpets are always developed by placing them in geometric areas such as square, rectangle, triangle, hexagon, octagon, and parallelogram. The motifs created on this basis were used in the middle areas of Anatolian village carpets with various composition evaluations. Those who create, develop and weave these motifs have neither paper nor pen in their hands. These people, who have ancient carpet samples, mirrors and an undivided ruler in their hands, have created their creativity in the context of original art. In addition, their visualization is in the context of plane geometry, it is seen that it is created in vertical, horizontal and diagonal directions. If Anatolian village carpets are examined; It is seen that the carpet is composed of two basic parts formed by the middle area and the edges in terms of patterns.

The motifs transferred from Central Asia to Anatolia by Turkmen and Yuruks from the Oghuz tribes should not be considered only as an ornamental element or an aesthetic element. Because reducing them to one dimension will not go beyond emptying them. Symbolic motifs, colours and meanings that the society ascribes a common meaning; The origins of traditional forms that have survived from the past and used and the geometrical explanations of their surface evaluations appear as iconographic motifs that have different meanings than they seem. In addition to different views such as geometry, folklore, art history, and social science of Anatolian village carpets, sometimes ideological oriented analyses and explanations of order and symmetry elements in motif and pattern compositions are made.

In this research paper, the foundations of the motifs used in Anatolian village carpets will be investigated. In addition, the motif and composition analyses in these carpets will be examined on a geometric basis and will be tried to be explained.

Keywords: *Geometry, Carpet, Motif, Composition, Anatolian Carpets.*

GİRİŞ

Avcılık-toplayıcılık ve çobanlık kadar eskilere uzanan kökeniyle dokumacılık; oluşumu, türleri, kullanım çeşitliliğiyle insanları uğraştırmıştır. İnsanın ilk dokusal yüzey oluşturma düşüncesine ne zaman ulaştığı net olarak bilinmemektedir. Ancak insan kendini korumaya, rahat ettirmeye ve kendini koruyan mekanlar oluşturmaya çalışmaktadır. Anadolu dokumaları, Antik Çağdan beri ünlüdür, nesilden nesile ve kültürden kültüre aktarılacak günümüze kadar ulaşmıştır. Dokusal yüzeylerin oluşturulması soğuktan ya da güneşten korunma, mekânı örtme gibi somut değerlerle yapılırken daha sonra teknik becerilerin artması ile güzel-çirkin kavramları, beğeni, moda gibi soyut kavramlarla dokunmuşlardır.

Anadolu'da göçebelik, önemli bir yaşam tarzı ve kültürel değerdir. Halı ve kilim dokumaları ise göçebelerin hayvancılıktan sonra başlıca uğraşlarından biri olarak onlarla özdeşleşmiştir. Günümüzde ise göçebelerin eskisi gibi yaşam tarzlarına devam etmedikleri, azaldığı, hatta zorunlu iskanlarla çoğunun köylere yerleştirildikleri bilinmektedir. Dijitalleşerek küreselleşen dünyada kırsaldaki genç kuşakların gelecek beklentilerinin farklılaşması, iş olanakları için farklı alanlara yönelmelerine neden olduğundan göçebelik ve dokumacılık her geçen gün gittikçe azalmaktadır. Dr. Harald Böhmer, Anadolu göçebelerinin karakteriyle ilgili gözlemlerinde onların çalışkan, güvenli, serbest, yaşantılarıyla barışık, yabani, ele avuca sığmayan, eğilmeyen ve inatçı özellikleri ile öne çıktıklarını yazmıştır.¹ Meraklı, mert ve dost canlısı göçebe insanının kültürleri sözel olduğu için sözlerine güvenilir. Ancak karşısındakileri de ken-

1 Harald Böhmer, Nomaden Anatolien, s.7.

dileri gibi bildikleri için yalancılar tarafından kolaylıkla aldatılırlar. Göçebelilerin bu karakteristik özelliklerinin yerleşik yaşama geçtiklerinde kaybolduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak dokumalarında kullandıkları renk ve motif gibi önemli görsel özellikler yerleşik yaşama geçtiklerinde farklılaşmıştır. Daha sonraları bunlara ticari kaygılar ve malzemelerin ucuzluğu nedeniyle makine bükümlü ve sentetik karışımli iplikler eklenerek dokumaların özellikle dokudukları halı ve kilimlerin görünümünün değişmesine neden olmuştur. Göçebeler kırsal kesimde kaldığı sürece doğada renk uyumunu da öğrenmişlerdir. Renk bilgisi olmadan halı ve kilimde renk uyumunun sağlanması ise doğayı gözlemleyerek olmuştur.

Anadolu’da Yörük ve Türkmenler, yerleşik yaşama geçse de hayvancılık mesleği doğrultusunda kışın kışlakta yazın ise yaylada / yaylakta olacak biçimde, göçebelikten yerleşik hayata geçişi sağlayan yarı göçebelikle devam edenler olmuştur. Bu konuda Erdal Aksoy şu şekilde bir açıklama yazmıştır: “Yörükler arasında yerleşik hayata geçenler kendilerine ‘resmi ikametgâh’ olarak bir ev yaptıktan sonra, hayvanları ile yarı-göçebe hayata devam ettikleri görülmektedir”² Göçebelikten yerleşik hayata geçenler yadırganmış, aşağı görülmüş ve hoş karşılanmamıştır. Yörük ve Türkmenler yaşadıkları yerlerde halı ve diğer dokumalarını dokumaya devam etmişlerdir. Dokudukları halıların atkı ve ilmelik iplik renklerini boyamada kullandıkları boyarmaddeleri kendileri topladıkları için, yerleşik ya da yarı yerleşik yaşama geçen göçebeler ancak dağa ya da yaylaya çıktıklarında topladıklarından tam olgunluk dönemlerini geçirdiklerinde ise halıların renk tonlarında değişiklikler olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde “Göçebe” için hukuki anlamda “Yörük” kelimesi kullanılmıştır ve bu tanımlama göçebelilerin etnik kökeni ve yaşam tipine gönderme yapmamaktadır. Genellikle Batı Anadolu’da yaşayanlar ve Balkan göçebelilerine “Yörük”, Doğu ve Orta Anadolu bölgelerindeki göçebeler ise “Türkmen” olarak tanımlanmıştır. Zamanla “Yörük” kelimesi, yaşam tarzını ifade etmede kullanılmıştır. Yine de Anadolu’da Yörük ve Türkmen adları zor ayrılmaktadır.³

Anadolu Yörük ve Türkmenlerinin geçmişten günümüze dokuduğu dokumalarında kullandıkları motiflerin sadece süs ve estetik unsuru olarak değerlendirilmesi, bu dokumaların içinin boşaltılmasına ve tek boyuta indirgenmesine neden olur. Christopher Alexander bu konuda “Bir halı neredeyse tamamen desenle, süslemeyle ilgilidir. Gerçekten başka hiçbir şey yoktur: Sadece düzlemin geometrisi ve rengi.”⁴ olarak konunun temeline işaret etmektedir. İslam inancına göre; iplik bükme, dokuma yapan ve elbise dikenler toplum içerisinde kutsallaştırılmışlardır. Ayrıca resimlerin mağara duvarlarından kurtararak taşınabilir biçimde yaygınlaşmasının sağlanması dokumalar sayesinde olmuştur. Tüm bunlara ek olarak insanların yaşadıkları mekanlarda kullandıkları kirkitli dokuma örneklerinde kullanılan halı, kilim gibi tekniklerdeki dokumaların üzerindeki motiflerin çözümlenmesi ve sanatsal boyutta açıklamaların yapılması, sosyal ve felsefi yakıştırmalarla çözümlenmeleri, bunların değerini zenginleştirecektir.

Christopher Alexander, rengin geometriden geldiğini vurgulayarak Türk halılarındaki renklerin derinliğinden bahseder. 20. Yüzyıl ressamlarında Van Gogh ve Gauguin ile başlayan Anadolu halılarında renk araştırmaları ve uygulamalarının Derain, Matisse, Bonnard gibi ressamların tablolarında erken dönem Türk halılarındaki renk etkisini açıklamaktadır. Ayrıca Sanatlar ve Zanaatlar Hareketi’nin kurucusu William Morris ve çevresinin halılara hayranlığından ve onlardan ilham aldıklarından bahsetmiştir.⁵

2 Aksoy, Erdal (2001). Yörük ve Türkmenlerin Sosyo-Kültürel Yapısı (Kırıkkale Karakeçili Aşireti Örneği), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.98.

3 Tuztaş, Günümüzde Isparta’da Yaşayan Yörüklerin Siyasi ve Kültür Tarihleri, İstanbul 2005, s.13.

4 Christopher Alexander, *Erken Dönem Türk Halısı*, Çev. Özgüç Orhan, İstanbul: Albaraka Kültür Sanat ve Yayıncılık A.Ş., 2021, s.19.

5 Christopher Alexander, *A Foreshadowing of 21st Century Art*, Oxford University Press, London 1993, s.15-17.

Yöntem

Anadolu köy halıları hakkında literatür taraması yapılmış, Anadolu köy halılarında kullanılan motif ve kompozisyonları incelenerek tasarımları hakkında genellemeler ile özel ve farklı örnekler gruplandırılmıştır. Çeşitli tarihlerde yapılan alan araştırmalarının görsel ve sonuçlarının yararlanılmasının yanı sıra literatür taramasında ise basılı ya da internette açık erişimi bulunan kitap, bildiri ve süreli yayınlarda konu araştırılmıştır.

İçerik

Dokumacılığın sanatla ilişkisi uygarlık tarihinin çok eski dönemlerine kadar gitmektedir. Taş, kaya ve mağara duvarlarına yapılan resimlerin taşınabilir hale gelerek yaygınlaşması ise dokumacılar tarafından dokunan bezin “tuval” olarak kullanılması sayesinde olmuştur. Anadolu’da barındığı evini bile dokumadan yapan göçebeler, dokuduğu kirkitli ve mekikli dokumalar yaşamlarını fonksiyonel eşyalarla kolaylaştırmaya çalışmıştır. Dokuma tekniğinin yanı sıra halı ve kilimlerdeki desenleri oluşturmak için motiflerin estetik değer, derinlik ve kültürel bütünlüğüne ek olarak sembolik anlamlarının da bilinmesi önemlidir.

Anadolu Yörük ve Türkmenleri için; bilge bir kişinin oba ateşi çevresinde anlattığı töre, destan ve öykülerden bilinenlerden ya da akılda kalanlar ile Güneş, Ay, Yıldızlar, Ağaç, Dağ, Su Yolu, Akrep, Yılan, Ejder, Bukağı, Kurtağzı gibi yakın çevresinde gördüğü cisimler ile bereket ve birleşim gibi anlamı olan damgalar çeşitli derin içerikli sembol değerleri bilinen motifler olmuşlardır. Bedri Rahmi Eyüboğlu bu konuda düşüncelerini şöyle açıklamaktadır: *“Bizim memleketimiz motif bakımından eşine dünyada az rastlanan bir zenginlik gösterir. Motif kundaktan mezar taşına kadar bizimle beraberdir. Resim ve heykelin yokluğu pahasına süsleme sanatı kollarının hepsinde bütün dünya sanatçılarını çileden çıkartan bir açıklığa, bir sadeliğe ve sadelik içinde sonsuz bir zenginliğe varmışız.”*⁶

Anadolu’ya gelen göçebe Oğuz boylarının kollarından Yörük ve Türkmenler, Orta Asya’dan getirdikleri kültür ve inançları ile Anadolu’daki önceki kültürlerin bilgi, beceri ve inançlarını harmanlamışlardır. Kolonizatör Türk dervişlerinin öğretileriyle daima kimliklerinin bilincinde olmuşlardır. Bu dervişler, düşünce olarak hava-su-ateş-topraktan oluşan dört temel unsuru önemsemişler ve Şamanizm, Budizm, Taoizm, Manicilik, Zerdüştlük yanı sıra Musa, İsa, Muhammet gibi dönemlerinin semavi inançlarına da yabancı kalmamışlardır. Anadolu’ya geldiklerinde Ahilik, Mevlevilik, Nakşibendilik, Bektaşilik, Kalenderilik gibi günlük yaşam içinde doğru olanı gerçekleştiren ve insan varlığını yücelten tasavvuf inancını benimsemişlerdir.

Anadolu Dokumalarına özgü motiflerin oluşturulmasında, kültürler alışımı olan zenginliğin büyük önemi vardır.⁷ Türklerin Orta Asya’dan Anadolu’ya getirdikleri kültürlerine göre; hayatın kaynağı ve bütünlüğünün uyum ve zıtlıklardan oluştuğu düşüncesi hakim olmuştur. Gece-gündüz, aydınlık-karanlık, kadın-erkek, iyi-kötü, güneş-ay, yer-gök gibi zıtlıkların evrenin değişmez düzeni olduğuna inanmışlardır. Kutsallığın doğada olduğunu düşündükleri için doğaya zarar vermektan çekinmişlerdir. Kutsal saydıkları hava-su-ateş-toprak unsurlarını sembolize etmesi için bulut, ağaç, balık, dağ, kandil motiflerini kullanmışlardır. Örneğin Çin kültürü ve sanatında dört temel maddenin sembolize edildiği düşünülen Ejder motifi, göçebe kültüründe özellikle halı ve kilim gibi kirkitli dokumalarda sevilerek kullanılmıştır.

6 Aydın Uğurlu, “Anadolu Dokumalarında Motif Felsefesi”, *Tekstil ve Mühendis, TMMOB Makine Mühendisleri Odası Yayını*, 5 (26), s.76.

7 Aydın Uğurlu, *a.g.m.* s.80.

Anadolu Selçuklularından beri kırsal kesimde, köy, kasaba ve yaylak-kışlak ikilemi içerisinde yaşamlarını sürdüren Yörük ve Türkmen kadınları dokuduğu halı ve kilimler ile dikkatleri çekmektedirler. Bu dokumalar, işlevsellikleri yanı sıra motif, desen kompozisyonu ve renkleriyle Batılı sanat çevrelerinde ilgi odağı olmuşlardır. Anadolu'ya Orta Asya'dan göç ederek yerleşen Yörük ve Türkmenler, Oğuz Töresince Ahilik, Babailik, Bektaşilik, Kalenderilik Mevlevilik gibi insan varlığını yücelterek günlük yaşamda doğruya yönelten Ahmet Yesevi öğretisi sayesinde aşık, baba ve dedeler önderliğinde birleşmişlerdir. Sözel kültürleri ve kurdukları ahi birlikleriyle yaşamlarına devam etmişlerdir.

Özellikle Anadolu'da Yörük ve Türkmen kadınlarının dokudukları halı ve kilimler sembolik anlamları olan ulusal sanat bağlamında önemli etnografik ve görsel kaynaklar olmuşlardır. Anadolu göçebe kadını dokuduğu halılara yaşadığı doğal ortamda ve çevresinde gördüklerini inceleyerek onları geometrik formlar ile sembolleştirmiş halılarına motif ya da motif grupları olarak aktarmıştır. Göçebe kadını ya da köy halılarını dokuyan kadınlar, halılarını dokurken bu sembolik motifleri süsleme ögesi olarak kullanmışlardır. Anadolu köy halılarını dokuyan kadın dokumacılar, yaptıkları işin sanat değerini bilmemekte ve farkına varamamaktadır. Ancak bu halıları, onlardan satın alanlar da bilmiyordu. Tüccarlar için para kazanmak işin ticari meta, kullanıcılar içinse günlük kullanım eşyasıydı. Batıda özellikle de Avrupalı seçkin kişiler arasında Anadolu halılarına sahip olmak bir gösteriş aracı ve statü belirleyici olmuştur.

Tüm bunlara ek olarak Anadolu köy halıları yurtiçinde İstanbul, İzmir gibi geleneksel dokumaların alınıp satıldığı ticaret merkezlerine ya da yurtdışına gönderilirken, günümüze kadar Anadolu kilimlerinin ambalaj kağıdı gibi paketlemede kullanılmış olması oldukça üzücü bir durumdur.

Geleneksel dokumanın, kenarları çeşitli motifler ile süslenen kenarsuyu ile çevrilir, dokumanın zemin alanı belirlenirdi. Bu alan dokuyan tarafından kutsal sayılır gereksiz motifler ve renkler zorunlu olmadıkça konulmazdı. Bu alanın dokuyucu dışında dokunulmazlığı vardı. Bilindiği gibi Antik Çağ'da Anadolu'da tapınak alanları da kutsal sayılır, etrafı duvar ile çevrilirdi ve dokunulmazlığı olduğuna inanılırdı.

Anadolu Köy Halılarında Motif ve Kompozisyon Çözümlemeleri

Anadolu dokumacılığı neredeyse Anadolu insanıyla bir tutulduğu düşünülmektedir. İstar tezgâhı, konargöçer tezgah / üç ayak tezgah, sarma tezgah, çiti tezgahı gibi basit tezgahlarda teknik olarak temel yöntemler kullanılarak dokunan Anadolu köy halıları, sanatsal ifade gücü olan havlı kirkitli dokumalardır. Bunlar, zamanın çok ötesinden görsel ve biçimsel ifade ve sembolleri içeren sessiz bir dil ile oluşturulmaktadır.

Anadolu köy halıları motifleri; Anadolu'nun geleneksel yaşamının izleri, inançları, kültürü ve kendisinden önce yaşamış uygarlıklar bağlamında geliştirildiği bilinmektedir. Anadolu köy halılarında genellikle geometrik olarak stilize edilmiş sembolik motifler kullanılarak dokunmuştur. Anadolu insanının doğal yaşamı çevresindeki Elibelinde, Koçboynuzu, Ejder, Yılan, Dört Yön, Çengel, Yıldız, Pıtrak, Bucağı, Parmak, El, Tarak, Tırnak, Akrep, Kurtağzı, Hayat Ağacı, Göz, Nazarlık, Muska, Kuş, Sevgi ve Birleşim, İnsan, Sandık gibi adlandırdıkları örnekleri kendilerine temel motifler olarak almıştır. Türk kültüründe doğayı kutsal sayıldığı için ona zarar vermekten çekinmişlerdir. Uyum ve zıtlıklardan oluşan düşünce hakim olmuştur.

Anadolu köy halılarının tasarım açısından ayırt edici özellikleri vardır. Her Anadolu köy halısının kenar sularıyla bir çerçeve gibi çevrelenmiş halı ortası bulunmaktadır. Halı ortasının zemininde sonsuz-

luk prensibine bağlı kalarak bir kompozisyon oluşturulmuştur (Fotoğraf 1).

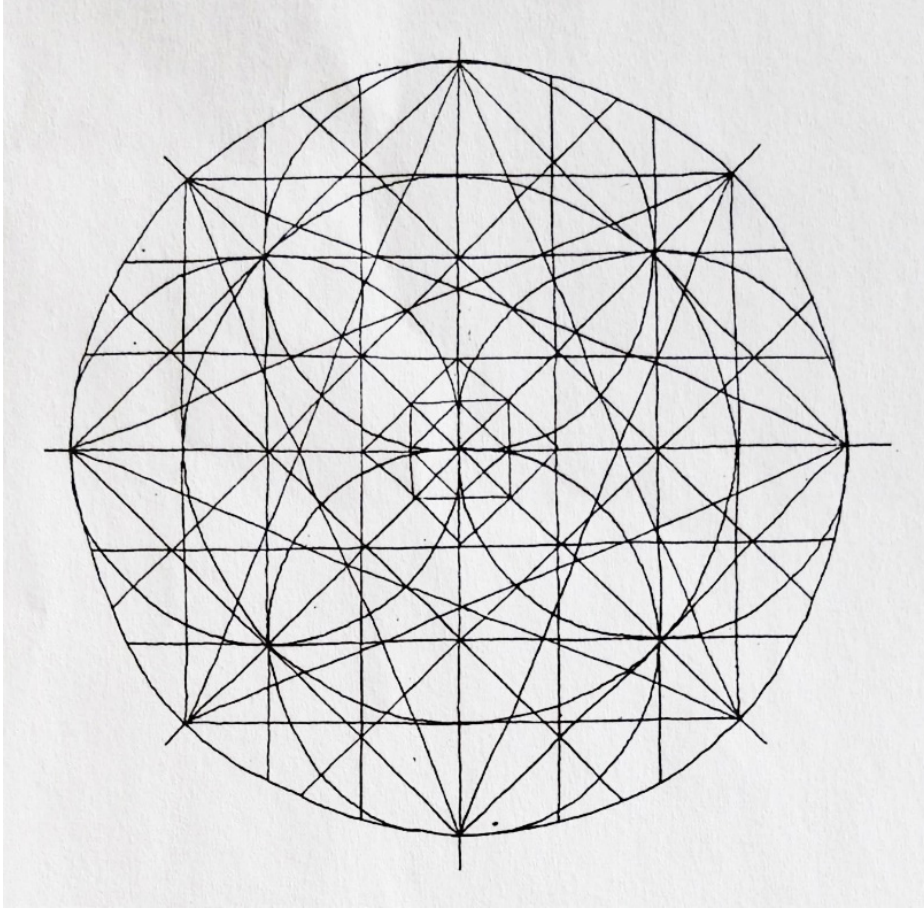
Fotoğraf 1: Anadolu köy halılarından bir grup halılar, Çanakkale İli, Ezine İlçesi Misvak Köyü Camisi, Servet Senem Uğurlu Arşivi, 2003

“Anadolu’da geleneksel dokumalarda kullanılan motiflerde ve bu motiflerin, dokusal yüzeylerde düzenlenmesinde simetri ögesine çok sık rastlanır. Uyum, ritim ve orantı sözcüklerinin dayandığı temel estetik kavramlarının başında simetri gelir. Simetri, iki ya da üç boyutlu biçimleri en az bir eksene göre eşit parçalara ayırma özelliğidir. Daire, kare, üçgen ve çokgen gibi geometrik temele bağlı olarak geliştirilen motifler, genellikle simetri eksenlerine göre ayrılabilen eşit parçalardan oluşur.”⁸

Simetri ve asimetri, sanatçıları ve matematikçileri ilgilendiren kavramlardır. Simetri, sanatta yüzey değerlendirme çalışmalarında kavramlardan biridir ve estetik yüzey değerlendirmelerinde kullanılan ilk yöntem olmuştur. Biçimleri en az bir eksene göre eşit parçalara ayırma özelliğidir. Sanat çalışmalarının her aşamasında kullanılan simetrinin matematikte tanımı; bir şeyin, şeklin bir eksene göre tekrarlanmasıdır. Tek eksen simetrisi aynı zamanda yansımayı da verir. Bir noktaya bağlı çevirme, döndürme işlemiyle şeklin farklı durumları ile motif, yüzey türevleri oluşturulur (Çizim 1). Böylece halıların yüzey değerlendirmesi çeşitlenerek zenginleştirilir ve estetik bütünlüğü sağlanır. “... merkezlerin yoğunluğu sadece geometrik bütünlük üretmez. Halının renginin yaşam bulmasını sağlayan şey de yerel simetrilerin yoğunluğudur.”⁹

8 Aydın Uğurlu, *a.g.m.*, s.28.

9 Christopher Alexander, *Erken Dönem Türk Halısı*, Çev. Özgüç Orhan, İstanbul: Albaraka Kültür Sanat ve Yayıncılık A.Ş., 2021, s.68.

Çizim 1: Kare, üçgen ve daire temelli motif gelişimleri ve yönleri, Çizim: Aydın Uğurlu

Anadolu köy halıları incelenirse; halının desenleri orta alan ve kenarsuları olmak üzere iki temel bölümde oluşturulmaktadır. Anadolu halılarındaki motifler; kare, dikdörtgen, üçgen, altıgen, sekizgen, paralelkenar gibi geometrik alan içerisine yerleştirilerek geliştirilmişlerdir. *“Halının tasarımı esasen küçük düğümlerden oluşur.... Bu, çok küçük unsurlardan oluşan ve yapının-tasarım yapısının, geometrik düzenlemenin saf organizasyonunun ana unsur olduğu saf bir tasarımıdır.”*¹⁰ Bu temelde oluşturulmuş motifler, Anadolu köy halılarının orta alanlarının çeşitli kompozisyon değerlendirmeleri ile kenarsularında oluşturulan bu motifler kullanılmıştır. Anadolu köy halılarını dokuyan dokumacılar; motifleri kendi inanç ve dünya görüşleri doğrultusunda eskiden kalma halı örnekleri, ayna ve taksimatsız cetvel yardımıyla geliştirmişlerdir. Motifler düzlem geometri bağlamında dikey, yatay ve diyagonal yönlerde oluşturularak yapılmıştır.

Anadolu köy halıları ile göçebelerin dokuduğu halılar daima dokumacıların yaşam, inanç ve yaşadıkları çevre üçgeninde dokunmuştur. Bu halıların belirli özelliklerde önemli görsel biçimleri ve sembolize ettikleri anlamları bulunmaktadır. Anadolu köy halıları temellerini Orta Asya ve Anadolu göçebe yaşamından almıştır ve bunda dokumacıların yaşadığı çevre, kullandıkları araç-gereçler ve karşılaştıkları durumlar etkili olmuştur. Duyusal, duygusal ve akılcı olarak algıladıkları canlı ve cansız nesnelere, güncel, kültürel, tarihi, inanışlar doğrultusunda olmalarının yanı sıra sembolik, soyut, organik ve geometrik olabilmektedir.

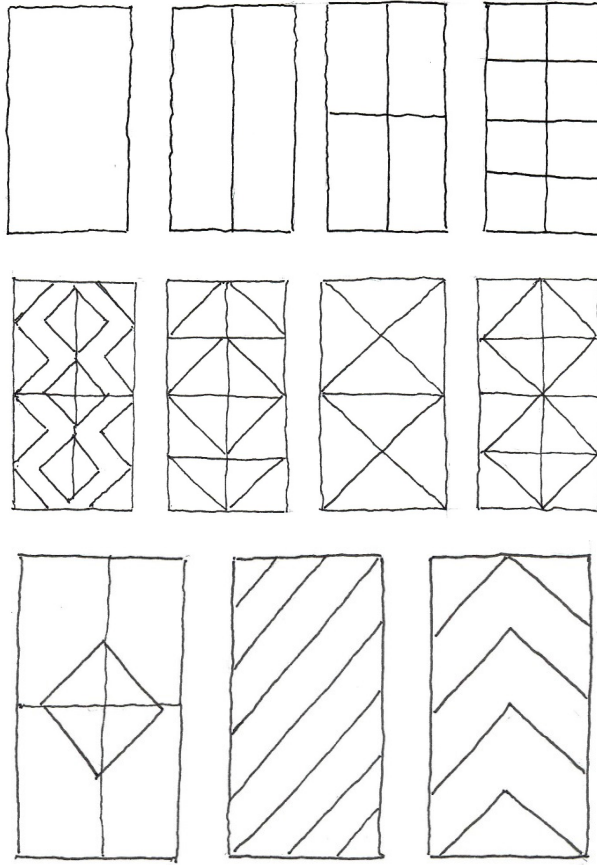
Halılardaki motif ve desen kompozisyonları hakkında araştırma yapmış Christopher Alexander bu

10 Christopher Alexander, *a.g.e.*, s.19.

konuda “Halı Tanrı’nın bir resmidir. Bu halıları üreten insanlar için ve bu halıları doğru bir şekilde anlamak için temel gerçektir... Her şeyi gören, ebedi cevher olarak Tanrı, tüm mistik dinlerde olduğu gibi, Sufiliğin de gayesidir. Modern dilde buna her şeyin nihai birliği de diyebiliriz.”¹¹ şeklinde yazmış ve “Eski halılarda bulduğumuz güzellik ya da birlik halı dokuma tarihinde hiçbir zaman aşlamayacaktır.”¹² diyerek devam etmiştir.

Yörük ve Türkmen Kültürlerinde organik motifler daha rahat akılda tutulabilmesi için geometrik motiflere dönüştürülmüştür.¹³ Halılarda genellikle geometrik stilize edilmiş sembolik motiflerin alt yapıları; daima üçgen, kare, eşkenar dörtgen, sekizgen, altıgen, paralel kenar formundaki geometrik şekillere indirgenmektedir.

Bu halıları dokuyanlar, motifleri kendi inanç ve dünya görüşleri doğrultusunda eskiden kalma halı örnekleri, ayna ve taksimsiz cetvel yardımıyla geliştirmişlerdir. Geometrik formlarla oluşturulan yüzey süslemelerindeki motifler, simetri ile ilişkilendirilerek rahatça çözümlenebilir ve aktarılabilir. Halılarda oluşturulan motifler, yatay-dikey-köşegen yönlerdeki çizgiler doğrultusunda görselleştirildiği için dokumada estetik bütünlük sağlanmıştır (Çizim 2).

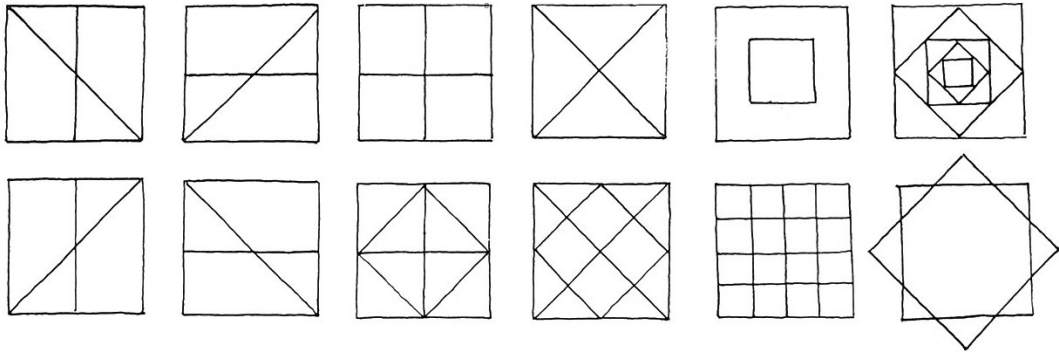
Çizim 2: Halı ortalarındaki desen kompozisyonlarının yüzey değerlendirmeleri, Çizim: Aydın Uğurlu

11 Christopher Alexander, *a.g.e.*, s.27.

12 Christopher Alexander, *a.g.e.*, s.22..

13 Didem Atış Özhekim, Anadolu’daki Kirkitli Dokumalarda Görülen Geometrik Motiflerin Kullanım Nedenleri (Bergama ve Çevresi)”, İstanbul 2000, s.215-216; Servet Senem Uğurlu, “Çanakkale Halılarında Organik Motiflerin Geometrikleşmesi”, 8. *El Sanatları Sempozyumu 13-15 Kasım 2002*, İzmir, 2005, s.440-441.

Geometrik formlarla oluşturulan yüzey süslemedeki motifler, simetri ile ilişkilendirilerek rahatça çözümlenebilir ve aktarılabilir. Anadolu halılarında oluşturulan motifler, yatay-dikey-köşegen yönlerindeki çizgiler doğrultusunda görselleştirildiği için, dokumada estetik bütünlük sağlanmıştır. Motifler halı desenlerinde bütünlüğü oluşturan yapıtaşlarıdır, her türlü çizgi yönünde geliştirilebilmektedir. Motiflerdeki bu özellik halının bütünlüğünü sağlamaktadır. Bu açılardan farklı olan motif ya da motif grubunun çizgileri ise basamaklı olarak dokunmuştur. Motifler daima kare dikdörtgen, üçgen, altıgen, sekizgen, paralelkenar gibi geometrik şekil temelinde biçimlendirilmişlerdir. Çünkü geometrik şekilli motifler matematiksel olarak daha akılda kalmaktadır. Motifler düzlem geometri bağlamında dikey, yatay ve diyagonal yönlerde oluşturularak yapılmıştır (Çizim 3). Halının bütünlüğünün doğal bir uyum içinde olması sağlanmıştır.

Çizim 3: Kare temelli motif gelişimleri, Çizim: Aydın Uğurlu

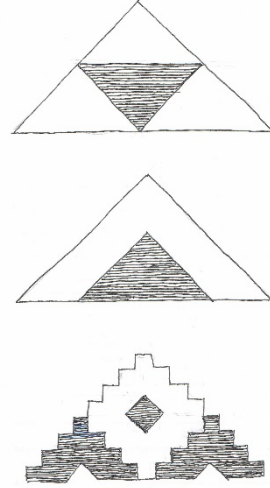
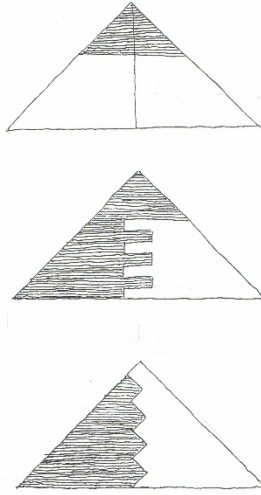
Anadolu köy halıları ve göçebelerin dokuduğu halılar daima dokumacıların yaşam, inanç ve yaşadıkları çevre üçgeninde oluşturulmuştur (Çizim 4). Bu motif ve desenler ise dönemin toplumsal yapısı, kültürü, inançları ve dünya görüşünü yansıtarak geçmişten geleceğe aktaran sessiz ve sembolik bilgi kaynaklarıdır.

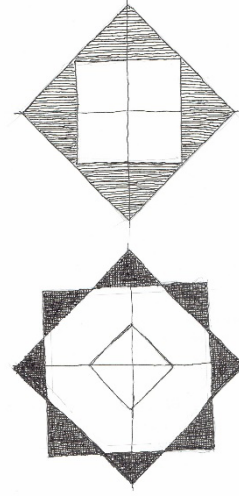
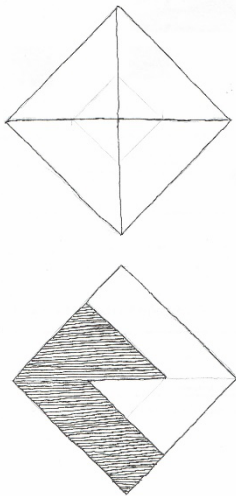
Çizim 4: Geleneksel dokumalarda geometrik temelli motif gelişimleri, Çizim: Aydın Uğurlu

Anadolu halılarının motif şekilleri; 45°, 90°, 180° ve 360° derecelik açı yönlerinde çizgiler ile oluşturularak geliştirilmektedir. Bu açılardan farklı olan motif ya da motif grubunun çizgileri ise basamaklı olarak dokunmuştur. Geometrik temele dayalı olarak geliştirilen motifler, genellikle bir simetri eksenine göre ayna görüntüsünde simetrik parçalara ayrılabilir, eklenebilir ya da geliştirilebilir (Çizim 5, Çizim 6,

Çizim 7, Çizim 8). Kilim tekniğindeki gibi farklı açılarda motifler çok nadir görülmektedir. Stilize edilmiş geometrik formdaki sembolik motiflerin alt yapıları; daima üçgen, kare, eşkenar dörtgen, sekizgen, altıgen, paralel kenar formundaki geometrik şekillere indirgenmektedir.

Çizim 5: Üçgen temelli motif gelişimleri, Çizim: Aydın Uğurlu **Çizim 6:** Üçgen temelli motif gelişimleri, Çizim: Aydın Uğurlu

Çizim 7: Eşkenar dörtgen temelli motif gelişimleri, Çizim: Aydın Uğurlu

Çizim 8: Eşkenar dörtgen ve kare temelli motif gelişimleri, Çizim: Aydın Uğurlu

Anadolu köy halılarında görülen ejder/evren, akrep motifleri gibi simetrik olmayan motiflerin estetik değerlendirilmesi doğal düzende, motif-zemin ilişkisinde dokumaların kenarsuları ve orta alanlarında dokunmuştur. Bu motifler merkezi simetrik olarak oluşturularak yapılmıştır ve bunlara sembolik anlamlar verilmiştir.

Anadolu Köy Halılarında Motiflerinin Kompozisyona Yerleştirilmeleri

Anadolu köy halılarının desenleri, orta alan ve kenarsuları olmak üzere iki temel bölümden oluşturulmuştur. Halı ortası dokuyan tarafından kutsal sayılmış, gereksiz motif ve renkler zorunlu olmadıkça kullanılmamış, bu alana dokunulmamış ve yabancılarından saklanmıştır.

Halı ortalarında motif yerleşimleriyle oluşturulmuş sonsuzluk görünümü, yaratan katına kadar uzanır ve kutsallıkla ilişkilendirilir. Halılarda orta alanlar, bir pencere ya da kapı gibi düşünülmemekte ve bulunulan ortamdan farklı bir sonsuz ortama geçmeye işaret etmektedir. Halıların kenarsularında sıralanan motifler genellikle orta alanı sınırlaması ve koruması için kullanıldığından; ejder, akrep, yıldız, çınar yaprağı, yan yaprak, ağaç gibi doğaya gönderme yapan motifler sıralanarak dokunmaktadır. Dokumacı için daima yatay kenarsuları tam dokunur, dikey sularda ise boşluklar doldurulur. Kenarsularının yataylarını dokuduktan sonra dikey kenarsularını dokumaktadır. Atölye halılarında ise kenarsuların köşe bölümleri ile en ve boydaki simetri eksenlerinde desen kompozisyonu aynalama yöntemiyle simetrisi alınarak devam ettirilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Anadolu köy halıları, kültürel bellek sembolü olan damga, im ve motifleri kullanarak nesilden nesile aktarılan, belge niteliği taşıyan yaratımlar haline gelmiştir. Antikçağ'da Batı Anadolu'da Efes (İzmir ili Selçuk ilçesi) antik şehrinde yaşamış Herakleitos (M.Ö. 580-540), değişim kavramının farkına varan ilk düşünürdür. "İnsan hareket ettiği sürece insandır"¹⁴ diyerek göçebelerden övgüyle bahsetmiştir. Ne oldu da bazı şeyler değişmez zannedildi?

Günümüzde halıların boyutları değiştirilmiştir. Atölye halılarında ise kenarsularının köşe bölümleri ile en ve boydaki simetri eksenlerinde desen kompozisyonu aynalama yöntemiyle simetrisi alınarak devam ettirilmektedir.

Anadolu köy halıları motif ve kompozisyon açısından incelendiğinde öne çıkan bazı önemli özellikler görülmüştür:

Bazı halıların orta alanında tek motif kullanılmıştır (Fotoğraf 2). Bu motif, renkleri düzenli-düzensiz olarak değiştirilerek dikey, yatay ya da çaprazlar oluşturacak biçimde tekrarlanmaktadır. Dikey ve yatay eksenli simetrik motiflerin renklendirilmeleri ise asimetrik olarak yapılmış ve parça bütün arasındaki monoton görünüm hareketlendirilmiştir. Kenarsularında tek motif ya da iki farklı motifin kenarsuyu boyunca birbirini tamamlar biçimde tekrarlanmaları görülmektedir (Fotoğraf 3).

14 Serhan Kansu, *Herakleitos ile Yaşam ve Felsefe*, İstanbul: Nemesis Kitap, 2021, s.12.

Fotoğraf 2: Çanakkale-Ayvacık Kozaklı halı namazlık, Servet Senem Uğurlu Arşivi

Fotoğraf 3: Çanakkale-Avunya post motifli halı namazlık, Servet Senem Uğurlu Arşivi

Daima kenarsularında başlangıçtaki yatay suyu dokunduktan sonra dikey suları dokunur. Halı ortasının deseni bittiği anda dikey sularında motifler tamamlansın ya da tamamlanmasın bitiş bölümündeki yatay su dokunur.

Anadolu köy halılarının kenarsularında atölye halılarında olduğu gibi köşe dönmece yoktur. Dokumacı daima kenarsularının yataylarını dokuduktan sonra dikey kenarsularını dokumaktadır. Atölye halılarında ise kenarsuların köşe bölümleri ile en ve boydaki simetri eksenlerinde desen kompozisyonu aynalama yöntemiyle simetrisi alınarak devam ettirilmektedir.

Namazlık halılar, tek ya da çift mihraplı dokunmaktadır. Çift mihraplı namazlık halıların mihrap ve ayaklık bölümlerini kolaylıkla ayırabilmek için bazı farklı dolgu motifleri kullanılarak yön belirlemesi yapılmıştır. Halılar dokunurken motiflerde yapılan hatalar önemsenmez. “Hatasız kul olmaz” düşüncesiyle hatalar düzeltilmez (Fotoğraf 4, Fotoğraf 5).

Fotoğraf 4: Çanakkale Ayvacık Namazlık Halı, Servet Senem Uğurlu Arşivi

Fotoğraf 5: Konya halısı, 18. yüzyıl, Berlin Museum für Islamische Kunst, 94x141 cm, Komisyon, Turkish Handwoven Carpets, Cilt: 1, THC Pattern Code 0046

Dokumacıların halılarda ara sıra ve gelişigüzel ilmediği tek ilmeler halı yüzeyinde ışıklı noktalar oluşturmaktadır. Anadolu dokumacısı, dokuma yüzeyinde bu benekleri gökyüzündeki yıldızlar gibi kullanmıştır. Koyu kırmızı, siyah, lacivert renklerin yan yana geldiği bölgelerde kullanılması halıya ışıltılı görünüm kazandırmıştır. (Fotoğraf 8)

Fotoğraf 8: 15. Yüzyıl hayvan motifli halıda ejder motifinin çevresine eklenen beyaz ilmeler; 70x100 cm (parça halinde), Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Env. No: 1036

Komasyon, Turkish Handwoven Carpets, Cilt: 1, THC Pattern Code 0090

Taban halısı gibi büyük boyutlarda dokunmuş olanlarda ise halının başlangıç bölümünde halının mekan içerisinde serilmesini kolaylaştırmak ve halının menziline/başlangıcını belirlemek ya da renk uyumunu tespit etmek için 10-30 cm.lik bölümde motifler farklı büyüklüklerde ya da ekstra dolgu motiflerinin eklenmesiyle dokunmuştur (Fotoğraf 6, Fotoğraf 7).

Fotoğraf 6: Konya Selçuklu halısı, 13. Yüzyıl, 240x320 cm, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Env. No: 685, Komasyon, Turkish Handwoven Carpets, Cilt: 1, THC Pattern Code 0004

Fotoğraf 7: Konya Selçuklu halısı, 13. yüzyıl, 246x608 cm, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Env. No: 689, Oktay Aslanapa, Türk Halı Sanatının Bin Yılı, İnkılâp Kitabevi, s.36

“Yazısız (sözlü) kültürlerde metinlerin dışında, anlatıla gelen efsaneler, masallar, ninniler, danslar, oyunlar, gelenekler, maskeler, ritimler, yeme-içme mekânları, geleneksel giysiler, dövmeler, takılar, simgesel işaretler, silahlar ve benzeri şeyler grubun kendisini ifade etmesini sağlar. Birey böylece topluluk içinde kendini bir yer edinmesini sağlar ve içinde bulunduğu topluluğa karşı aidiyet duygusu ile bağlanır, kendine güveni artar.”¹⁵

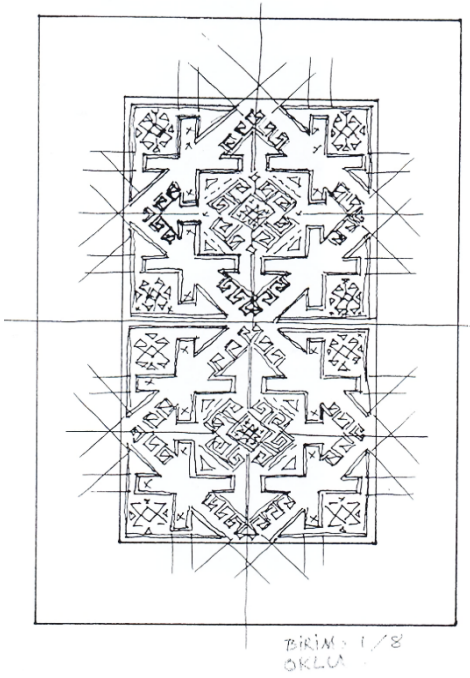
Kâğıt ve kalemin olmadığı göçebe yaşamında her şey, göz-beyin-söz-el ile kurgulanır. Bu kurguların altyapısında ise göçebelerin çevreden duydukları, halk ozanları, masalcılar, destancılar, obadaki nine, ebe ile gezginci alevi dedeleri ve babalar, obalarda anlatılan masallar, ninniler, maniler, simgesel işaretler ve gerçekleştirilen oyunlar, danslar, maskeler, ritimler, hayır gibi yeme-içme törenleri, geleneksel giysiler, oba insanının çevresinde gördüğü canlılar; onların temel kaynakları olmuşlardır.

Anadolu köy halılarında belirlenmiş alanlar içerisine motifler dokumacı tarafından düzenlenerek yerleştirilmektedir. Dokumanın malzeme ve teknik zorunluluğu çerçevesinde, dokuma olanaklarıyla dikey-yatay-çapraz doğrultularda gelişen yönleriyle motifler oluşturulmuştur. Bu motifler ise çeşitli renk efektleriyle dokuma yüzeyine orta alan, kenarsuyu ya da dolgu motifi olarak kullanılarak dokuma yüzeyi değerlendirilmiştir.

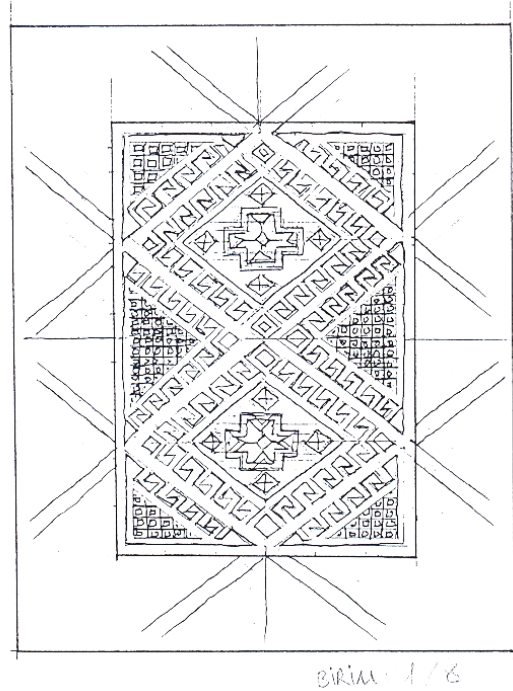
Motiflerin belirli düzende yerleştirilmeleri kompozisyonlarının oluşturulmasını sağlar. Geleneksel alışkanlık ve adetlere ek olarak dokumacının bakış ve yaklaşımına göre halıların kompozisyonları dokumacının dokuma deneyimi, motif ve kompozisyonu ezbere bildiği örneklerin yanında dokumacının yaratıcılığına göre değişmektedir (Çizim 9, Çizim 10, Çizim 11).

Halıdaki motifler, toplumun kültürel birikimini hatırlaması, tekrar ederek devam ettirilmesini sağlamaktadır (Fotoğraf 9). Motiflerin farklı formlarda ve belirli kompozisyonlarda kullanılması, Anadolu köy halılarının çeşitliliği arttırmış ve çeşitli üslupta kompozisyonlar oluşturmuştur.

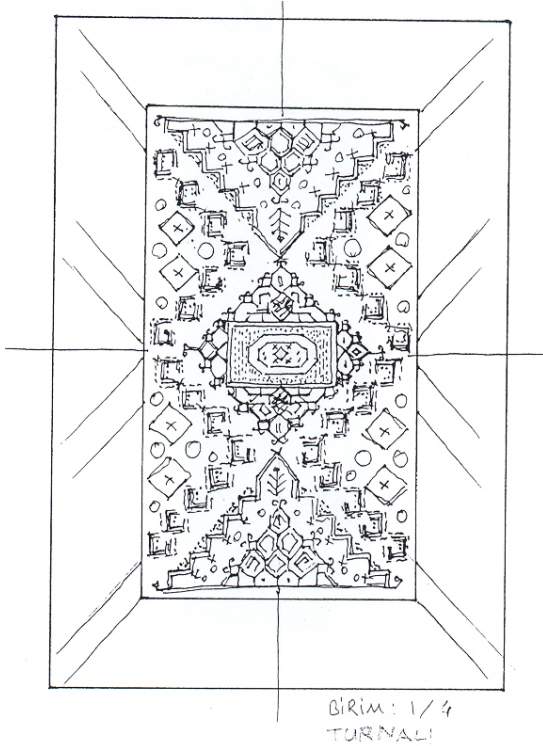
15 Nursel Balcı, “Kültürel Miras Unsuru Olan Halı ve Kilimlerdeki Damgalar, İmler ve Anlamları”, *Kalemişi 17* (2020 Güz): s. 233–248. doi: 10.7816/kalemisi-08-17-06, s.236.

Çizim 9: Çanakkale Ayyvacık Oklu Halı desen kompozisyonu, Çizim: Servet Senem Uğurlu

Çizim 10: Çanakkale Ayyvacık Cami Halısı desen kompozisyonu, Çizim: Servet Senem Uğurlu

Çizim 11: Çanakkale Ayyvacık Turnalı Halı desen kompozisyonu, Çizim: Servet Senem Uğurlu

Fotoğraf 9: Çanakkale Ayyvacık Oklu /Kızıllı Halı, <https://veryimportantlot.com/en/lot/view/bergama-ezine-westanatolien-307108#gallery>, 10.05.2022

Anadolu köy halılarının orta alanında köşe-göbek /göbek ve sofra motifleri de sıkça kullanıldığı görülmektedir. Bu halıları ilk inceleyenler yabancı araştırmacılar olmuştur. Anadolu halılarını inceleyen yabancı araştırmacılar, çoğu Anadolu halısının kendi kültürlerine uygun olarak isimlendirmişlerdir. Örneğin Uşak halıları içerisindeki bir grup halıyı “madalyonlu halılar” tanımlamışlardır. Anadolu Türk halıcılığı açısından düşünüldüğünde, göçebe kültürüne yabancı bir kelime olan “madalyon” kavramı yerine, Anadolu yörelerinde isimlendirildikleri gibi tekil olarak “göbekli”, çoğul olarak ise “sofralı” olarak kullanılması, daha doğru olacaktır. Ayrıca Anadolu halılarının yoğun olarak dokunduğu yıllarda Anadolu’da “madalyon” yerine “nişan” sözcüğü kullanıldığı hatırlanmalıdır (Fotoğraf 10, Fotoğraf 11). Yabancı araştırmacıların isimlendirmelerinin Türkçe’ye çevrilerek kullanılması yerine Anadolu’da geleneksel ve yöresel değer taşıyan, dokumacılar tarafından isimlendirilmiş terim ve isimlerin kullanılması daha doğru olacaktır.

Fotoğraf 10: Göbekli Uşak Halısı, 16. yüzyıl 2. yarısı, Batı Anadolu

<https://www.sothebys.com/en/slideshows/extraordinary-artworks-and-objects-from-arts-of-the-islamic-world?slide=an-oushak-medallion-carpet-second-half-16th-century-west-anatolia-estimate-150-000-250-000> , 10.05.2022

Fotoğraf 11: Sofralı Uşak Halısı, 16. yüzyıl geç dönem, Batı Anadolu

http://www.azerbaijanrugs.com/anatolian/ushak-medallion/medallion_ushak_carpet_christies_04_2014_L96.htm , 10.05.2022

Düzlem geometri bağlamında motifler dikey, yatay ve diyagonal yönlerde oluşturulmuşlardır. Halının bütünlüğü doğal uyum içinde sağlanmıştır. Anadolu köy halıları ve göçebelerin dokuduğu halılar daima dokumacıların yaşam, inanç ve yaşadıkları çevre üçgeninde oluşturulmuştur. Bu motif ve desenler ise

dönemin toplumsal yapısı, kültürü, inançları ve dünya görüşünü yansıtarak geçmişten geleceğe aktaran sessiz ve sembolik bilgi kaynaklarıdır. Halı, Türk kültürü ve sanatının önemli bir parçasıdır. Şiir, öykü, resim, desen ve dönemin önemli kişileri ve yaşamışlıkları halılarda hikâye edilmiştir. Farklı coğrafi bölgelere ait uluslararası tescil edilmiş halı tasarımları bulunmaktadır.

Geleneksel tasarımlar simetri, çevirme kavramları ile oluşturulan motif oluşturma ve yüzey süslemelerinde çok kullanılmışlardır. Eğitimde söyleme alışkanlığı ile her ne kadar “geleneksel tasarım” kavramı kullanılıyorsa da geleneksel örneklerin bilinen anlamda tasarımı yoktur.

Anadolu köy halılarında belirlenmiş alanlar içerisine motifler dokumacı tarafından düzenlenerek yerleştirilmektedir. Motiflerin belirli düzende yerleştirilmeleri kompozisyonlarının oluşturulmasını sağlar. Geleneksel alışkanlık ve adetlere ek olarak dokumacının bakış ve yaklaşımına göre halıların kompozisyonları dokumacının dokuma deneyimi ve yaratıcılığa göre değişmektedir. Halıdaki motifler, toplumun kültürel birikimini hatırlaması, tekrar ederek devam ettirilmesini sağlamaktadır. Motiflerin farklı formlarda ve belirli kompozisyonlarda kullanılması Anadolu köy halılarının çeşitliliği arttırmakta ve üsluplarını oluşturmaktadır.

13. Yüzyıl halı ve kilimlerinde hayvan üslubunda bir akım yaygınlaşmış ve toplumun sosyal durumuna yansımıştır. Kurt Erdmann’a göre; halılardaki kuşlar barışta yan yana olarak yapılmıştır. Toplumun barış ya da barış içinde olmasını motiflerle yansıtmıştır. Toplum savaşta olduğunda ise Zümrüd-ü Anka/Anka Kuşu ile Ejderha savaşır durumda halı kompozisyonlarıyla görselleştirmiştir. Bilindiği gibi hiçbir şey rastlantı değildir. Evrende her şey bir düzen ve sistematik içindedir. Günümüz gereksinimlerine göre dokunan halıların boyutları değişmiştir. Topak ev, karaçadır için dokunması düşünülen boyutlar, motifler, renkler ve malzemeler değişime uğramışlardır. Betonarme apartman dairelerine uygun değildir.

Benekli / Sinekli halılar; halı ortasının / orta alanının zemininde benek (tek ilme), + işareti ya da küçük eşkenar dörtgen şekillerinde, çok küçük olması yüzünden Anadolu insanı tarafından sineğe benzetilen halılar vardır. Büyük ihtimalle çeyizlik olarak dokunmuş olabileceğini akla getirmektedir. Özellikle Gördes, Kırşehir, Çanakkale-Avunya halılarında benekli halılar dokunmuştur. Bu halılara ek olarak 16.-17. yüzyıllarda Uşak halıları içerisindeki beyaz zeminli üç benek Selendi halıları da gelişmiş bir tasarım örneği olarak verilebilir.

Tüm bu örnekler ek olarak Kırşehir, Kayseri-Yahyalı, Gördes ve Kula yörelerinde “manzaralı” ya da “mezarlıklı” olarak isimlendirilen halılar vardır. Sivas Gürün ve Kırşehir’de dokunmuş şal örneklili halılarda ise halının ortası dikey çizgiler ayrılmış ince kenarsuyunda kullanılan örneklerle oluşturulmuştur. Bu örnekler genellikle yolluk boyutlarındaki halılarda kullanılmıştır.

Öneriler

Bellek her zaman bir bireye aittir ama bu bellek toplumsal olarak belirlenir. Kısacası bellek yeniden kurma işlemine dayanır. Geçmiş, bellekte olduğu gibi kalmaz. İlerleyen şimdiki zamanın değişken ilişkileri çerçevesinde sürekli olarak yeniden örgütlenir. Yeni olan da sadece yeniden kurulan geçmiş biçiminde ortaya çıkabilir. Gelenekler yalnızca geleneklerle ve geçmiş yalnızca geçmişle değiştirilebilir.¹⁶

Türklerde göçebelik azalarak kaybolurken göçebeler örnek alınarak az eşyalı minimalist yaşam merakı, özellikle Batı’da olmak üzere tüm dünyada her geçen gün artmaktadır. Her toplumun kendine özgü kültürü ve karakteri vardır. Bunlar, o toplumda yaşayan bireylerin inanç, düşünce, davranış, kültür

16 Tuztaş, Ayşe Hilal (2005). *Günümüzde Isparta’da Yaşayan Yörüklerin Siyasi ve Kültür Tarihleri*, s:19; Assmann, Jan (2001). *Kültürel Bellek*, (Çev. Ayşe Tekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s: 40, 45.

ve geleneğine göre şekillenerek değişmektedir. Toplum içerisindeki kültür, toplumsal bellek ve hafıza kavramıyla gelenekselleşmektedir.

Anadolu köy halıları, Türk kültürünün önemli özellikleri ve kültürel mirası örneklerindedir. Yerleşik, yarı göçebe ve göçebe statüde yaylak-kışlak olarak yaşamlarına devam ederken binlerce yıllık dokuma geleneğini sürdürmüşlerdir. Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ederken bile öz kültürleri ve dokuma geleneklerini koruyarak devam ettirmişlerdir. Son dönemlere kadar yaptıkları dokumalarda kültürel bellek sembolü olan damga, im ve motifleri kullanarak nesilden nesile aktararak belge niteliği taşıyan yaratımlar haline gelmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde yabancılar tarafından önemsenen ve koleksiyonerler tarafından aranan Anadolu köy halılarının kültür envanterlerinin çıkartılarak belgelenmeleri, gelecek kuşaklara yol göstermesi açısından en azından yörelerinde açılacak olan müzelerde korunmaları sayesinde Anadolu'nun kültürel bütünlüğüne yardımcı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aksoy, Erdal, “Yörük ve Türkmenlerin Sosyo-Kültürel Yapısı (Kırıkkale Karakeçili Aşireti Örneği)”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2001.

Alexander, Christopher, *A Foreshadowing of 21st Century Art*, London: Oxford University Press, 1993.

Alexander, Christopher *Erken Dönem Türk Halısı*, Çev. Özgüç Orhan, İstanbul: Albaraka Kültür Sanat ve Yayıncılık A.Ş., 2021.

Aslanapa, Oktay, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2005.

Assmann, Jan, *Kültürel Bellek*, (Çev. Ayşe Tekin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.

Atış Özhekim, Didem Anadolu'daki Kirkitli Dokumalarda Görülen Geometrik Motiflerin Kullanım Nedenleri (Bergama ve Çevresi)”, Sanatta Yeterlik Tezi, Marmara Üniversitesi, 2000.

Balcı, Nursel “Kültürel Miras Unsuru Olan Halı ve Kilimlerdeki Damgalar, İmler ve Anlamları”, *Kalemîşi* 17 (2020): s. 233–248. doi: 10.7816/kalemisi-08-17-06. (erişim 22.02.2022).

Başarır Uğurlu, Servet Senem, “Türklerin Eski Geleneksel Evi: Karaçadır”, *Ev Tekstili*, 5/19 (1998), s.16-18.

Böhmer, Harald, *Nomaden in Anatolien*, REMHÖB-Verlag, Schweinfurt, 2004.

Diler, Ahmet, *Kilimin Sembolleri*, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım San. Tic. Ltd. Şti., 2018.

Ertürk, Devrim (2018). *Değişim Sürecinde Yörük Kültürü, Yörük Kültürü ve Zanaatları*, Editörler: Devrim Ertürk – Süleyman Şanlı, Konya: Çizgi Kitabevi, 11-28.

Eröz, Mehmet, *Yörükler*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1991.

Kansu, Serhan, *Herakleitos ile Yaşam ve Felsefe*, İstanbul: Nemesis Kitap, 2021.

Komisyon, *Turkish Handwoven Carpets*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Cilt: 1, 1992.

Oğuz, Burhan, *Türkiye Halkının Kültür Kökenleri 4*, İstanbul: Anadolu Aydınlatma Vakfı Yayınları, 2004.

Şahin, İlhan, “Göçebeler”, Osmanlı, C.IV, Ankara 1999, s. 132-141.

Tuncer, Ömer, *İşte Anadolu*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1991.

Tuztaş, Ayşe Hilal, “Günümüzde Isparta’da Yaşayan Yörüklerin Siyasi ve Kültür Tarihleri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2005.

Aydın Uğurlu, “Anadolu Dokumalarında Motif Felsefesi”, *Tekstil ve Mühendis, TMMOB Makine Mühendisleri Odası Yayını*, 5/26, (1991), s.76-82.<https://dergipark.org.tr/tr/pub/teksmuh/issue/12908/156221> (erişim 11.01.2022).

Uğurlu, Aydın (2020). Türkiye’de Geleneksel El Dokumacılığı Eğitimi, *Arış*, Sayı. 17, 22-43.

Uğurlu, Servet Senem, “Çanakkale Halılarında Organik Motiflerin Geometrikleşmesi”, 8. El Sanatları Sempozyumu 13-15 Kasım 2002, İzmir: Dokuz Eylül Yayıncılık Ltd. Şti, s.434-443.

Uğurlu, Servet Senem, “Anadolu Kilimlerinde Sanatsal Değerler”, *Hars Akademi Uluslararası Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 1/1 (2018), s.1-15. (erişim 25.01.2022).

Yalman (Yalgın), Ali Rıza, *Cenup’ta Türkmen Oymakları I-II*, Haz. Sabahat Emir, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.